

**Kan intensieve
veehouderij
duurzaam zijn?**

Opnieuw ligt de intensieve veehouderij onder vuur. Het welzijn van de dieren, milieu-effecten en risico's voor de volksgezondheid staan in het middelpunt van de belangstelling. Moet het huidige veehouderijsysteem op de helling?

TEKST BROER SCHOLTENS FOTOGRAFIE GETTY IMAGES EN JACQUELINE DE HAAS ILLUSTRATIE SCHWANDT INFOGRAPHICS

Juist de intensieve – dus niet-grondgebonden – veehouderij ligt onder vuur. Halveer de veestapel en geef de dieren de ruimte, is een van de oplossingen die in de maatschappelijke discussie wel wordt aangedragen. ‘Natuurlijk moet de veehouderij duurzamer worden, maar het is daarvoor niet per se nodig het aantal dieren te halveren’, reageert Johan van Arendonk, hoogleraar Fokkerij en genetica aan Wageningen University. ‘Het aantal dieren is een resultaat, geen doel op zich.’ Er worden twee zaken gekoppeld die niet noodzakelijkerwijs gerelateerd zijn, vindt hij. Er kan worden verduurzaamd, de veestapel kan worden ingekrompen of groeien, onafhankelijk van elkaar, zegt hij.

Van Arendonk vindt dat er in de veehouderij in Nederland de afgelopen decennia veel is bereikt. ‘Voer wordt efficiënter omgezet in melk, vlees en eieren, het dierenwelzijn is verbeterd en de gevolgen voor het milieu zijn minder geworden. Er zijn verdere verbeteringen nodig op het terrein van milieu en dierenwelzijn, dat wel.’

PLEIDOOI HOOGLERAREN

De intensieve veehouderij ligt onder vuur. De uitbraak van infectieziekten als Q-koorts, veroorzaakt door de intensivering van de melkgeitenhouderij en plannen in Noord-Brabant voor de bouw van megastallen liggen ten grondslag aan de opgelaaide maatschappelijke discussie. Een pleidooi van ongeveer 150 hoogleraren uit verschillende disciplines gooide eind april de knuppel in het hoenderhok. ‘Pleidooi voor een duurzame veehouderij, einde aan de georganiseerde onverantwoordelijkheid’, luidde hun discussiestuk, dat is na te lezen op de website www.duurzameveeteelt.nl. De hoogleraren, waaronder een tiental van Wageningen University, vinden dat de intensieve veehouderij zich heeft ontwikkeld tot een industriële bedrijfstuk met een technisch geperfectioneerd productiesysteem. Dieren zijn in de loop der jaren te veel aangepast aan de wensen van die industrie, aldus de kritiserende hoogleraren. Verder verzuren

bodem en oppervlaktewater door de geproduceerde mest. Bovendien maken ziektekiemen uit de veestapel als Q-koorts- en ESBL-bacteriën slachtoffers onder mensen, stellen de hoogleraren in hun pleidooi voor een mindere intensivering van de veehouderij. De afgelopen maanden hebben 16 duizend mensen steun betuigd aan het betoog, en het aantal hoogleraren dat het pleidooi steunt, is sinds eind april bijna verdubbeld.

BEELDEN ACHTERHAALD

‘We zijn het in de basis eens met die critici, er zijn problemen in de veehouderij’, erkent Martin Scholten, directeur van de Animal Sciences Group (ASG) van Wageningen UR. Zo worden er in de veehouderij onnodig veel antibiotica gebruikt ter preventie van dierziekten, onder meer in de pluimveesector. Het gebruik moet drastisch omlaag. Dat kan ook, zegt Scholten. ‘We moeten af van gebruik van antibiotica bij preventie, er moeten alleen zieke dieren worden behandeld. Dieren moeten daarvoor individueel kunnen worden gevolgd, in een gecontroleerde stalomgeving waar ze los kunnen lopen. ICT en robotica kunnen daarbij helpen.’ Veel van de punten die critici noemen, zijn echter achterhaald, meent Scholten. Ze hebben vaak oude beelden uit de jaren tachtig en negentig voor zich, niet de beelden van de koplopers in de sector maar van de achterblijvers, vindt de ASG-directeur. Er zijn intensieve veehouderijen waar zorgvuldig wordt omgaan met dierenwelzijn en met milieuemissies en er zijn extensieve, biologische veehouderijen waar dat niet gebeurt. ‘Neem die antibiotica, er zijn veehouderijen waar 90 procent minder antibiotica wordt gebruikt dan het gemiddelde. De veehouderijsector moet zich concentreren op de best en niet, zoals dat nu vaak gebeurt, op de achterblijvers. Ook onderzoekers van Wageningen University zouden dat moeten doen. Bij de visserij is dit in het verleden ook gebeurd. De helft van de vissers is sindsdien afgehaakt. De rest heeft zich aangesloten bij de koplopers. Als de koplopers in de veehouderij de norm worden, dan verlicht dat de

JOHAN VAN ARENDONK,
hoogleraar Fokkerij en genetica aan
Wageningen University

‘Met een ecologisch verantwoorde veehouderij kan Nederland bijdragen aan het oplossen van het mondiale voedselvraagstuk’

milieudruk met een factor drie tot vijf en neemt het antibioticagebruik af met een factor tien. Laat boeren zien wat er kan, dan stappen ze over.'

VOORLOPERS EN ACHTERLOPERS

Koplopers en achterblijvers, dat herkent landschapsecoloog Peter Smeets van Alterra, onderdeel van Wageningen UR. 'In de melkveehouderij zijn er voorlopers en achterlopers, in het landschap herken je die. Achterblijvers worden in die gesubsidieerde sector te lang gestimuleerd om te blijven. Zou er een marktmechanisme werken dan zouden ze allang weg zijn. Dan zou Nederland veel meer grootschalige bedrijven hebben.'

Johan van Arendonk vindt dat er verandering nodig is maar deelt de analyse van de pleidooiopstellers niet. 'Ik denk dat je niet kunt volhouden dat er niets is gebeurd. Die analyse klopt niet. Er moet nog wel meer gebeuren. De belasting van lucht, bodem en water moet verder terug, die is nog te hoog. We produceren meer vlees, melk en eieren dan voor Nederland nodig is. We exporteren veel. Aan elke economische activiteit worden voorwaarden gesteld. Dat geldt ook voor de veehouderij. Wanneer er binnen de randvoorwaarden voor export kan worden geproduceerd, heb ik geen problemen met de omvang van de veehouderij. Door een ecologisch verantwoorde vorm van veehouderij kan Nederland een bijdrage leveren aan het oplossen van het mondiale voedselvraagstuk.'

Ook wat dierenwelzijn betreft ziet Arendonk vooruitgang. 'De ontwikkeling van vrijlooptallen voor koeien is een voorbeeld. Voor varkens is de comfortstal ontwikkeld; in Raalte is daarvoor een voorbeeldstal gebouwd. Er wordt maximaal ingezet op het vrij lopen van dieren. Varkens kunnen er wroeten. In Barneveld is een rondelstal voor legkippen geopend, een stal met grote uitloop. Het zijn voorbeeldstallen om kennis toe te passen en om te laten zien hoe die kennis kan worden geïmplementeerd.'
Je kunt je afvragen of het snel genoeg gaat.

Er is nu een kleine groep van veehouders die zich snel aanpast, er is echter een grote groep die achterblijft. Het is die groep waarop de maatschappelijke kritiek zich baseert en concentreert. Van Arendonk maakt de vergelijking met de elektrische auto. 'Die is schoner, daarover is geen discussie, de introductie gaat echter langzaam omdat niet iedereen zo maar zijn auto kan en zal afschrijven. Bij stalsystemen is dat net zo. Boeren hebben geïnvesteerd. Dat geld moet worden terugverdiend, er is een afschrijftermijn van 25 jaar. Zaak is te formuleren waar we heen willen in de toekomst om vervolgens onderzoek in gang te zetten om knelpunten op te lossen.'

NATUURLIJK GEDRAG

Scholten erkent dat er fouten zijn gemaakt bij de intensivering van de veehouderij. 'Dieren zijn aangepast aan het systeem, aan de productiewijze, in termen van staartjes van varkens afknippen tot genetische selectie. Er is echter een kentering aan de gang, bedrijven worden geleidelijk aangepast aan de behoeftes van de dieren. In het verleden ging de aandacht uit naar productieverbetering en niet naar hoe je dieren in grote groepen tot hun recht kunt laten komen. Landbouwhuisdieren zijn groepsdieren, dus je zult moeten uitgaan van het natuurlijk gedrag van dieren', zegt Scholten.

De omgeving zul je dus moeten aanpassen aan de eisen van het dier. Selecteren op gewenst sociaal gedrag van dieren in groepen is nodig, dat gebeurt nu bijvoorbeeld bij kippen. Die werden tot voor kort in kleine hokken gehouden, daar zit verandering in. Scholten: 'Ze zullen steeds meer worden gehuisvest in grotere groepen, deels met vrije uitloop. Bij leghennen die in groepen worden gehouden, treedt kannibalisme op. Om dit risico te beperken worden snavels gekapt.'

Van Arendonk: 'We zijn aan het uitzoeken of er uit de bestaande pluimveerassen kippen geselecteerd kunnen worden die zonder snavelbehandeling prima in hun veren blijven en die weinig kannibalisme veroorza-

MARTIN SCHOLTEN,

directeur van de Animal Sciences Group van Wageningen UR (ASG)

'Laat boeren zien wat er kan, dan stappen ze over'

ken. We zijn in de derde generatie en zien verbeteringen. Dit onderzoek doen we samen met een Nederlands bedrijf, Hendrix Genetics, uniek in de wereld. Het is een innovatie die wereldwijd is toe te passen in de pluimveesector.'

Ook in andere veehouderijsectoren worden welzijnsvriendelijkere groepsystemen geïntroduceerd. Bij koeien bijvoorbeeld vrijlooptallen en bij varkens comfortstallen. Het achterliggende idee is gelijk: door die vrije loop hoeven dieren niet meer voortdurend op één plaats te staan, in smalle ligboxen. Smart farming, noemt Scholten deze moder->

ELSBETH STASSEN,
 hoogleraar Dier en samenleving
 aan Wageningen University

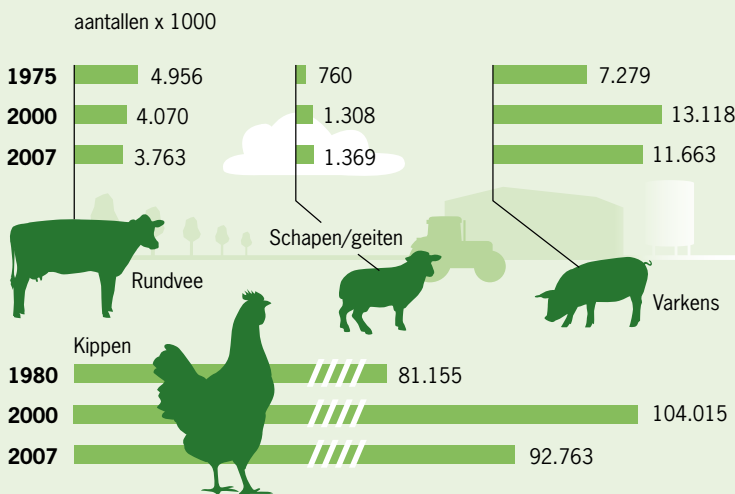
'De vraag of het systeem goed is, wordt onvoldoende aan de orde gesteld'

ne huisvesting. 'Inventieve melkstallen met alles tot in de puntjes geregeld; het voedergebruik, de mestproductie, een laag antibioticagebruik, vrije uitloop voor de dieren en een biogasinstallatie voor de verwerking van de mest. Een moderne stal. Weg van de romantische veehouderij van vroeger, dat wel.' Vrijloopstallen met zachte compostvloeren, dat is een mooi streven, erkent Elsbeth Stassen, hoogleraar Dier en samenleving van Wageningen University, maar er moet nog een ontwikkelingsslag worden gemaakt voordat zo'n systeem in de praktijk kan worden gebruikt. De toegenomen grootschaligheid – intensivering – werkt in de hand dat bijvoorbeeld melkkoeien vaker binnenblijven, met alle gevolgen van dien. Als voorbeeld noemt ze klauwaandoeningen, het grootste welzijnsprobleem bij koeien. De melkproductie is bovendien zo hoog geworden dat begrazing onvoldoende voer oplevert, de koeien moeten binnen worden bijgevoerd, in de ligboxen. De looppaden in de ligboxstallen hebben een betonnen vloer die door mest en urine vaak ook nat is. Stassen: 'Dat veroorzaakt klauwaandoeningen en op den duur kreupelheid. Een kwart van de melkkoeien heeft minimaal een keer per jaar last van kreupelheid. Kennis over klauwaandoeningen is voorhanden, er is over gecommuniceerd naar de veehouders. De situatie is echter in de loop der jaren niet verbeterd. Vrijloopstallen met zachte vloeren kunnen uitkomst bieden. We doen onderzoek naar de economische impact van klauwaandoeningen. Via communicatie daarover denken we de problematiek verder terug te dringen.'

VEESTAPEL

De afgelopen dertig jaar is de rundveestapel geleidelijk afgenomen; het aantal bedrijven is met een factor drie teruggelopen. Ook is de samenstelling van de rundveestapel veranderd. Het aantal melkkoeien neemt af terwijl het aantal vleesklaveren bijna is verdubbeld. Bovendien schakelden veel veehouders over op melkgeiten en schapen, deels voor kaasproductie. In 1975 waren er nauwelijks melkgeiten in Nederland, de afgelopen dertig jaar is het aantal (melk)geiten gestegen tot ruim driehonderdduizend. Vijftien jaar geleden was het de varkensstapel die enorm groeide. Die grote groei in vooral het aantal vleesvarkens is eruit; de laatste jaren neemt het aantal varkens in Nederland weer af, vooral door sluiting van veel varkensbedrijven; de bedrijfsgrootte is toegenomen.

VLEESKALVEREN EN GEITENBOKJES

'Het is dus hoe je tegen zaken aankijkt', zegt Stassen. 'Voor mij is het dierenwelzijn de laatste tien jaar verbeterd, vooral daar waar groepshuisvesting is geïntroduceerd. Er zijn ook zaken slechter geworden, juist door die intensivering, zaken die nauwelijks aan de orde worden gesteld.' De hoogleraar noemt twee voorbeelden, van vleeskalveren en van geitenbokjes. 'Nederland is de grootste

vleeskalverenproducent van Europa', zegt ze. 'Kalfjes komen over een lange afstand hier naartoe, vanuit Ierland, Oost-Europa, Polen. Ze leven hier een half jaar en worden dan geslacht. Ze worden in groepen gehouden, en hun voeding is aangepast. Dat is winst, ze hebben het hier beter naar hun zin. Maar dat langeafstandstransport is belastend voor de dieren. Dieren van verschillende bedrijven worden bovendien gemengd, dat heeft een gezondheidsrisico.'

Zoiets onzichtbaars speelt zich ook af bij geiten. In Nederland zijn er naar schatting 350 duizend geiten die elke twee jaar aflammeren. Dat levert jaarlijks tienduizenden bokjes op. 'De bokjes worden na veertien dagen bij de geitenhouderij opgehaald, en vervolgens vijf tot zes weken opgefokt. Daarna gaan ze op langeafstandstransport naar Spanje. Daar worden ze geslacht. Ook dat is intensieve veehouderij. Natuurlijk, de veehouderijmensen doen hun best om in het systeem zoals het is zo goed mogelijk zorg te bieden. De vraag is echter ook of het systeem goed is. Dat wordt onvoldoende aan de orde gesteld.'

MAATSCHAPPELIJKE KRITIEK

Vragen die niet aan de orde worden gesteld, leveren maatschappelijke kritiek op.

'Daardoor is vervreemding aan het ontstaan tussen agrarische sector en samenleving, in de samenleving is steeds minder draagvlak voor de intensieve veehouderij', waarschuwt hoogleraar Stassen. Ook Martin Scholten van ASG maakt zich daar zorgen over: 'De maatschappelijke kritiek op de intensieve veehouderij neemt toe. Dat drukt ook onze onderzoekers in de verdediging. Terwijl dat niet nodig is, we spelen een onafhankelijke rol.'

Veertransport is een hard kritiekpunt, dat ook de kritische hoogleraren in hun pleidooi noemen. Veertransporten hebben een historische achtergrond, zegt Peter Smeets, landschapsecoloog van Alterra. 'Elke stap in de keten is een gespecialiseerd bedrijf geworden: zeugenfokkers, biggenfokkers, afmesters en slachthuis. Vrachtauto's rijden af en

aan tussen die bedrijven. Bovendien is de ruimtelijke ordening van de landbouw nog steeds gebaseerd op het begin van de ruilverkaveling van 1850, met boerderijen verspreid in het landelijk gebied met een zo groot mogelijke huiskavel. Een moderne veehouder krijgt de helft tot meer van zijn voer niet meer van eigen land maar per vrachtauto. Logistiek is enorm belangrijk geworden. Voor voer maar ook voor de afvoer van de mest van de dieren.'

Op den duur zijn agroparken de ultieme oplossing: een concentratie van plantaardige productie, afvalverwerking en veebedrijven inclusief slachthuizen. Dat schreef Smeets eind vorig jaar in zijn proefschrift.

'Agroparken, op veertig plekken in Nederland van elk duizend tot tweeduizend hectare, liefst in de buurt van havens voor bijvoorbeeld de aanvoer van voer via schepen. Op die plaatsen kan de hele Nederlandse intensieve veehouderij en de glastuinbouw terecht, inclusief de melkveesector. Zo'n ruimtelijke concentratie is ook met de industrie uitgevoerd in de vorm van bedrijfsterreinen bij steden.'

Het pleidooi voor agroparken neemt afstand van de fel bediscussieerde en bekritiseerde plannen voor de bouw van megastallen. Smeets: 'Die megastallen vormen te veel een verlengde van het verleden, het is een uitwas van het oude ruimtelijke ordeningssysteem. Boeren blijven op hun eigen plek zitten, de enige volgende stap die wordt gezet, is schaalvergroting. Er is niets tegen een grotere stal, maar de bouw ervan moet elders gebeuren.'

In Nederland zijn technieken daarvoor ontwikkeld, zegt Smeets. 'Het probleem is dat ze nog niet overal worden toegepast, we subsidiëren oude, slechte bedrijven terwijl ze zouden moeten afvallen.

De productiviteit ligt hier hoog, de milieuproblemen zijn grotendeels opgelost, in ieder geval oplosbaar. De Nederlandse landbouw behoort bij de beste van de wereld. Wanneer de hele wereld zou produceren zoals hier gebeurt, zouden we meer dan de wereld kunnen voeden op het

huidige niveau van vleesconsumptie.'

Fokkerijhoogleraar Van Arendonk sluit zich hierbij aan: 'Nederland ligt op een uniek locatie, in een delta met vruchtbare grond in de buurt van grote bevolkingscentra voor de aanvoer van verse producten. Ons klimaat leent zich bovendien voor plantaardige en dierlijke productie. De omstandigheden voor een duurzame veehouderij, een veehouderij die voldoet aan aspecten als dierenwelzijn en milieubelasting, zijn hier ideaal.' ■

PETER SMEETS,

landschapsecoloog bij onderzoeksgroep Dynamiek ruimtegebruik van Alterra, onderdeel van Wageningen UR

'Megastallen zijn uitwassen van het oude ruimtelijke ordeningssysteem'